

Історія Пробіжної та Гриньківців

МАТЕРІАЛИ СЕРВІТУТНИХ ПРОЦЕСІВ (XIX СТОЛІТТЯ)

Ma jąc sobie w myśli formę państwa dworskiego na ten
względnie państwo, dla byłoby święte na tlokaich dwor-
stwa - w skutek otrzymanego pozwolenia, roze-
ny w dniu 24 Lipca t. r. z aparatu gdy parobcy
z Polni i konni powrócili od pociągów gdzie osi-
i konie na tloka dworska, aby tam popasli by-
ze parobcy moi, nierzwiastem Strzelnika Młodego
Pudel wygnali byto na tloka państwa, gdy o-
nom Jzibrecki z dwoma strażcami dworskimi
na tloka, a uyrzawszy parobków podpisanych
na tloce dworskiej nierapytawszy ich wo-
im paść pozwolił i dla czego by byto podpisan-
tloce dworskiej, karat ich do dom przy sobie bła-
tapac - zaleknieni parobcy podpisanego zache-
la gdy jeden starszy z tych nie mógł uciekać, wa-
przytrzymano - a na drugim sadn E
na koniu - widząc parobek iż E
nie mógł w stanie ucieknąć sam.

ІСТОРІЯ ПРОБІЖНОЇ ТА ГРИНЬКІВЦІВ

МАТЕРІАЛИ СЕРВІТУТНИХ ПРОЦЕСІВ
(XIX СТОЛІТТЯ)

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

УДК 94(477.84-22) :347.26]«18»(094.9)

I-907

Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 6 від 26 травня 2025 року)

Рецензенти:

- **Володимир Газін**, доктор історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
- **Тетяна Грекул-Ковалик**, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- **Іван Куций**, доктор історичних наук, професор кафедри історії України історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- **Віталій Михайловський**, доктор історичних наук, доцент кафедри історії України факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

I-907 Історія Пробіжної та Гриньківців. Матеріали сервітутних процесів (XIX століття) / упорядник Тарас Ковалець. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. 380 с.

ISBN 978-617-554-534-8

У виданні вперше видруковано й прокоментовано матеріали судових (сервітутних) процесів XIX століття, які стосуються близьких між собою поселень Галицького Поділля — Пробіжної та Гриньківців (нині у складі Коліндянської територіальної громади Тернопільської області). Ці унікальні документи розповідають про боротьбу панського двору з місцевою греко-католицькою парафією за право користуватись пасовищами й лісами у час зміни юридичних відносин в імперії Габсбургів. Заодно тут оживають численні постаті й характери, особливості побуту, господарської діяльності людей, мікротопоніміка вказаних поселень тощо.

Для науковців — істориків та правників, а також для всіх, хто прагне знати більше про українську минувшину загалом та її локальні сторінки

ISBN 978-617-554-534-8

© Тарас Ковалець (передмова,
упорядкування, переклад, примітки), 2025

▪ Перелік документів.....	4
▪ Між звичаєм і правом: сервітутні процеси у Пробіжній та Гриньківцях у XIX столітті (передмова)	10
○ I. ПРОЦЕС ЩОДО ПРАВА ПАРОХА ВИПАСАТИ ХУДОБУ НА ПОЛЯХ ДВОРУ (1840–1869)	
○ Передісторія	11
○ Початки боротьби (1840–1842)	13
○ Подальші події	18
○ Вибух конфлікту	21
○ 1-й судовий розгляд (1862–1863)	22
○ Рішення та апеляції (1863–1869)	24
○ Завершення конфлікту	26
○ II. ПРОЦЕС ЩОДО ПРАВА ДВОРУ КОРИСТУВАТИСЬ СІНОЖАТЯМИ ЦЕРКВИ (1875–1878)	
○ Передісторія (інший привід, інші дійові особи)	27
○ Вибух конфлікту.....	28
○ Судовий процес 1876 р.....	30
○ Продовження процесу в 1877 р.	31
○ Фінальний етап	32
○ Маєток Пробіжної та його служба	35
○ Парафія і парохі Пробіжної.....	39
○ Громада Пробіжної та Гриньківців	43
○ Люди на сторінках судових справ.....	45
○ Історична топоніміка Пробіжної та Гриньківців.....	47
➤ Археографічні зауваги.....	49
➤ Перелік умовних скорочень	52
➤ Словничок малозрозумілих понять	53
▪ ТЕКСТИ ДЖЕРЕЛ	56
➤ Мешканці Пробіжної та Гриньківців (загальна матриця)	363
➤ Сігнаторій (підписи окремих учасників процесів)	367
➤ Іменний показчик.....	369
➤ Географічний показчик	375
➤ Streszczenie	378
➤ Summary	379

Перелік документів

I. ПРОЦЕС ЩОДО ПРАВА ПАРОХА ВИПАСАТИ ХУДОБУ НА ПОЛЯХ ДВОРУ (1840–1869)

1. 1840, 30 липня, Пробіжна 56
Скарга пароха греко-католицької церкви в Пробіжній
Симеона Лукасевича до Чортківського циркулярного уряду
на дії місцевого економа Адама Піорецького
2. 1840, 11–14, 28 серпня, Пробіжна 65
Протоколи роботи судової комісії із розслідування
конфлікту між парохом С. Лукасевичем
та економом А. Піорецьким (регести)
3. 1840, 27 жовтня, Пробіжна 78
Скарга пароха С. Лукасевича до колаторів
маєтку Пробіжна на загрозиливу та негідну поведінку
економа А. Піорецького
4. 1841, 12 січня, Пробіжна 82
Скарга пароха С. Лукасевича
до Чортківського циркулярного уряду
щодо образи своєї честі та непокараного
фізичного насильства з боку економа А. Піорецького
5. 1841, червень, Ягільниця–Заліщики 85
Висновок слідства з рекомендаціями суду стосовно до-
опрацювання справи конфлікту між А. Піорецьким
та С. Лукасевичем (регести)
6. 1842, 26 вересня — 7 жовтня, Пробіжна 87
Протокол додаткової комісії у справі конфлікту
між А. Піорецьким та С. Лукасевичем (регести)

7. 1850–1856, Пробіжна.....	94
Листи С. Лукасевича до А. Завадзького щодо дозволу використання двірських пасовищ Пробіжної для випасу худоби пароха	
а. 2 (або 24) червня 1850 р.....	94
б. 13 червня 1851 р.....	95
в. 18 травня 1852 р.	96
г. 10 травня 1853 р.	97
ґ. 19 травня 1854 р.....	98
д. 5 травня 1855 р.	99
е. 24 квітня 1856 р.....	100
8. 1857, 27 січня, Тернопіль.....	101
Витяг із договору про оренду дібр Пробіжної та Гриньківців	
9. 1862, 26 травня, Пробіжна.....	102
Скарга пароха С. Лукасевича до Гусятинського повітового суду (регести)	
10. 1862, 1 липня, Львів.....	104
Заява Фінансової прокуратури до Гусятинського повітового суду про приєднання до скарги пароха С. Лукасевича (регести)	
11. 1862, 14, 28–29 липня, Пробіжна.....	105
Протокол засідання судової комісії у справі щодо права випасу церковної худоби на двірських ґрунтах Пробіжної (регести)	
12. 1862, 28 липня, Пробіжна.....	115
Заперечення А. Завадзького до позову С. Лукасевича щодо права випасу церковної худоби на двірських ґрунтах Пробіжної	
13. 1862, 30 липня, Пробіжна.....	121
Заява А. Завадзького у справі щодо права випасу церковної худоби на двірських ґрунтах Пробіжної	
14. 1862, 26–30 вересня, Пробіжна.....	130
Протокол допиту свідків у справі щодо права випасу худоби пароха С. Лукасевича на двірських ґрунтах Пробіжної	
15. 1862, 27 грудня, Гусятин.....	170
Свідчення Людвіґа Чепеля у справі щодо випасу худоби па- роха Пробіжної на двірських ґрунтах цього маєтку	

16. 1863, 20 березня, Устечко.....	172
Свідчення Федя Батуленка у справі щодо випасу худоби пароха Пробіжної на двірських ґрунтах цього маєтку	
17. 1863, 30 травня, Гусятин.....	175
Вирок Гусятинського повітового суду у справі щодо права випасу худоби пароха Пробіжної на двірських ґрунтах цього маєтку	
18. 1863, 20 червня, Львів.....	183
Апеляційна скарга Фінансової прокуратури до Вищого крайового суду у справі сервітуту випасу худоби пароха Пробіжної на двірських полях (регести)	
19. 1863, 15 грудня, Гусятин.....	185
Рішення Вищого земельного суду в апеляційній справі щодо сервітуту випасу худоби пароха Пробіжної на двірських полях (регести)	
20. 1863, 23 грудня, Сущин	187
Заява А. Завадзького до Галицького намісництва у справі викупу церквою Пробіжної сервітуту випасу худоби на полях місцевого панського маєтку	
21. 1864, 11 квітня, [б.м.]	189
Апеляція А. Завадзького до Найвищого трибуналу справедливості на вирок Вищого крайового суду у справі сервітуту випасу худоби пароха Пробіжної на двірських полях	
22. 1864, 16 серпня, Львів.....	194
Рішення Вищого крайового суду в апеляційній справі щодо сервітуту випасу худоби пароха Пробіжної на двірських полях (регести).	
23. 1867, 25–26 жовтня, Копичинці	195
Протокол засідання Заліщицької сервітутної комісії у справі про право випасу худоби пароха на двірських ґрунтах Пробіжної та Гриньківців	
24. 1867, 29 грудня, Львів.....	214
Розпорядження Галицького намісництва Заліщицькій сервітутній комісії стосовно продовження розгляду справи про церковний сервітут випасу худоби пароха у Пробіжній	

25. 1869, 15 січня, Львів..... 215
Угода між греко-католицькою парафією та двором
Пробіжної про обмін ґрунтами і скасування права
виписання худоби парохів на двірських полях
26. [1869–1874], [Львів] 234
Витяг із Крайової табулі про зміни
у складі дібр Пробіжної та Гриньківців
унаслідок обміну ґрунтами між церквою та маєтком

II. ПРОЦЕС ЩОДО ПРАВА ДВОРУ КОРИСТУВАТИСЬ СІНОЖАТЯМИ ЦЕРКВИ (1875–1878)

27. 1875, 4 листопада, Сушин 239
Довіреність власниці маєтку Пробіжна
Юлії Завадзької Євгеніушеві Екгардту на ведення
судової справи про порушення права двору
на користування деревостаном
28. 1875, 10 листопада, Пробіжна 241
Скарга «інспектора дібр» Пробіжної Е. Екгардта
до Гусятинського повітового суду
щодо перешкодження вивозу дерева з двірського лісу
29. 1875, 26 грудня, Пробіжна 245
Скарга Е. Екгардта на зволікання Гусятинського
повітового суду у розгляді справи про порушення права
користування маєтком Пробіжна ділянкою лісу
30. 1876, 25 квітня, Пробіжна 246
Протокол комісії Гусятинського повітового суду
у справі про порушення прав маєтку Пробіжна
на користування деревостаном
31. 1876, 9 серпня, Львів..... 252
Розпорядження Державної Фінансової прокуратури
щодо представництва інтересів церкви у Пробіжній
у судовому спорі щодо користування деревостаном

32. 1876, 12 жовтня, Пробіжна	254
Протокол комісії Гусятинського повітового суду у справі про право користування деревостаном на церковній сіножаті в лісі «Дубина»	
33. 1877, 8 лютого, Гусятин	260
Протокол засідання Гусятинського повітового суду у справі про право користування деревостаном на церковній сіножаті в лісі «Дубина»	
34. 1877, 17 березня, Сущин	265
Протокол допиту Ю. Завадзької виїзною комісією Микулинецького повітового суду у справі про право користування деревом на церковній сіножаті в Пробіжній	
35. 1877, 31 липня, Гусятин	268
Протокол засідання Гусятинського повітового суду в справі про право користування деревостаном на церковній сіножаті в Пробіжній	
36. 1877, 18 грудня, Пробіжна	271
Скарга пароха І. Котовича до Галицького намісництва щодо затягування судової справи стосовно права користування церковними сіножатями та прохання про захист прав пароха	
37. 1878, січень, Львів	276
Доручення графині Марії Голуховської Юзефові Вальцу щодо представництва її інтересів у сервітутних процесах між двором та греко-католицькою парафією Пробіжної	
38. 1878, 28 січня, Чортків	278
Протокол зізнань свідків у справі між двором Пробіжної та місцевою греко-католицькою парафією щодо прав користування деревостаном на церковних сіножатях, укладений царсько-королівською сервітутною комісією	
39. 1878, 28–29 січня і 21 лютого, Чортків-Львів	296
Протоколи засідань сервітутної комісії у справі про право користування двором Пробіжної деревом на церковних сіножатях, а також попередня угода про комасацію спірних ділянок	
40. 1878, 23 лютого, Львів	336
Щоденник засідань Львівської сервітутної комісії у справі про право користування деревостаном у маєтку Пробіжна	

Між звичаєм і правом Сервітутні процеси у Пробіжній та Гриньківцях у ХІХ столітті (передмова)

Судові провадження, відомі як сервітутні процеси, хоча й дочекались ґрунтовного опрацювання істориками та юристами, все ж мало представлені в українських археографічних публікаціях. «Бабуся Австрія» надавала доступ до переваг судової системи всім своїм громадянам, тож не дивно, що після подій «Весни народів» та скасування панщини на українських землях імперії розпочалася величезна кількість судових процесів, котрі стосувалися юридичної обґрунтованості права громад, парафій і маєтків на користування лісами й пасовищами — т. зв. сервітутів.

Представлене видання має археографічну специфіку. Воно стосується історії двох територіально та й органічно близьких населених пунктів Пробіжна та Гриньківці на Галицькому Поділлі. Нині вони у складі Колиндянської громади Чортківського району Тернопільської області. Пробіжна — моє родинне село, саме тим дуже дороге. У цій локальній історії конкретизується багата, складна, але прецікава українська минувшина, і документи є її свідками.

Так-от фонди Центрального державного історичного архіву України у м. Львові зберігають 6 томів матеріалів сервітутних процесів між двором маєтку Пробіжна і місцевою греко-католицькою парафією¹. Ці унікальні матеріали, дійшовши до нас доволі повно, відображають складний процес трансформації традиційних прав користування земельними угіддями

¹ Ф. 146, оп. 64, спр. 2293–2298.

Streszczenie

Prezentowany zbiór dokumentów źródłowych dotyczy dwóch procesów serwitutowych, które toczyły się w dobrach Probużna i Hryńkowce w XIX w. Materiały te pochodzą z zasobu Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie i stanowią bardzo ciekawy przykład transformacji tradycyjnych praw użytkowania gruntów w warunkach modernizacji stosunków agrarnych w monarchii habsburskiej po zniesieniu pańszczyzny.

Materiały pierwszego procesu (1840–1869) dotyczyły prawa probostwa grekokatolickiego do wypasu bydła na gruntach dworskich. Konflikt, który początkowo przybrał formę osobistego sporu między proboszczem Symeonem Łukasiewiczem a ekonomem Adamem Pioreckim, w następnych latach przerodził się w długotrwały proces sądowy między cerkwią a dworem. Źródła pokazują, jak zwyczajowe prawo do wspólnego wypasu, praktykowane od czasowego rosyjskiego panowania w regionie (1813–1814), zostało zakwestionowane przez właścicieli majątku po regulacji gruntów w 1815 r.

Drugi proces (1875–1878) dotyczył prawa dworu do korzystania z sianozęci cerkiewnych. Spór koncentrował się wokół lasu «Dębina», gdzie parafia posiadała łąkę, a dwór rościł sobie prawo do drzewostanu. Proces ten zakończył się ugodą o komasacji gruntów między dworem a cerkwią.

Przedstawione źródła pozwalają również prześledzić ewolucję relacji między dworem a cerkwią. Mimo że właściciele majątku nie uznawali oficjalnie praw cerkwi zapisanych w inwentarzach, traktowali parafię jako istotne centrum wpływów moralnych i gospodarczych, z którym musieli się liczyć. Dokumenty te pozwalają na szczegółową rekonstrukcję stosunków społeczno-gospodarczych w Probużnie i Hryńkowcach, ukazują hierarchię służby dworskiej, strukturę własności majątku, funkcjonowanie parafii grekokatolickiej oraz życie codzienne miejscowej społeczności. Szczególnie cenne są informacje o mikrotoponimii miejscowości oraz dane biograficzne o mieszkańcach.

Materiały procesowe ilustrują także funkcjonowanie austriackiego systemu sądownictwa i administracji państwowej. Pokazują, jak «babcia Austria» umożliwiała wszystkim swoim obywatelom dostęp do systemu sprawiedliwości, co po zniesieniu pańszczyzny zaowocowało ogromną liczbą procesów serwitutowych. Dokumenty odzwierciedlają złożony proces przekształcania tradycyjnych praw użytkowania gruntów w warunkach modernizacji stosunków agrarnych w monarchii habsburskiej.

Publikowane dokumenty stanowią cenny materiał do badań nad historią lokalną, stosunkami społeczno-gospodarczymi oraz funkcjonowaniem austriackiego systemu prawnego w Galicji w drugiej połowie XIX w.

Summary

This collection of source documents explores two servitude-related legal processes from the estates of Probizhna and Hrynkivtsi in the 19th century. Retrieved from the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, these materials offer a compelling case study of how traditional land use rights were transformed amid the modernization of agrarian relations in the Habsburg monarchy following the abolition of serfdom.

The first process (1840–1869) involves a conflict over the Greek Catholic parish's customary right to graze cattle on manor lands. Initially, a personal dispute between the priest, Symeon Lukashevych, and the estate manager, Adam Piorecki, later evolved into a prolonged legal battle between the parish and the estate. The documents illustrate how the right to communal grazing, practised since the region's temporary Russian rule (1813–1814), came under challenge following land regulations introduced in 1815.

The second case (1875–1878) concerns the manor's claim to use the church's hayfields, specifically in the «Dubyna» forest, where the parish owned a meadow and the manor asserted rights over the surrounding tree stand. This dispute was ultimately resolved through a land consolidation agreement between the church and the estate.

These sources not only trace the legal and land-related tensions between church and manor but also highlight the evolving nature of their relationship. While estate owners often failed to formally acknowledge the parish's rights recorded in inventories, they nonetheless viewed the parish as a key institution of moral and economic influence within the local community.

The documents offer valuable insights into the socio-economic landscape of Probizhna and Hrynkivtsi, including the hierarchy of manor service, estate management structures, the functioning of the Greek Catholic parish, and aspects of daily village life. Particularly noteworthy are the references to local microtoponymy and the inclusion of biographical data on residents.

Moreover, the legal materials provide a window into the workings of the Austrian judicial system and imperial administration. They demonstrate how «Grandma Austria» ensured access to justice for all citizens – a development that led to a dramatic increase in servitude litigation following the end of serfdom. Ultimately, these records shed light on the complex transformation of customary land use practices during a period of agrarian reform in the Habsburg monarchy.

The published documents serve as an important resource for scholars studying local history, socio-economic dynamics, and the legal framework of Austrian Galicia in the second half of the 19th century.

Наукове видання

ІСТОРІЯ ПРОБІЖНОЇ ТА ГРИНЬКІВЦІВ

МАТЕРІАЛИ СЕРВІТУТНИХ ПРОЦЕСІВ (XIX СТОЛІТТЯ)

Упорядник

Тарас Ковалець

Літературний редактор

Лідія Ковалець (Грузинська)

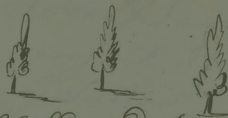
*У виданні використано шрифт Merriweather, який належить Google.
Об'єкт авторських прав експлуатується згідно з ліцензією
Creative Commons: CC BY-SA 4.0*

Підписано до друку 01.06.2025. Формат 60x84/16.
Папір кремовий. Друк офсетний. Друк. арк. 16,27. Наклад 101 прим.
Зам. № 0625-118.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Друкарня ТакиБук:
Телефон: +38 (050) 555 00 69
E-mail: mailbox@takibook.od.ua

Видавництво – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica. ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Nov

W. L. E.

Debin a

Russell.

Dom: müssen wir in Kauf

Ref: JmminDwido

† 2 July

† F. J. 900 □ 21.

Dom. Mulvain

John Hryniewicz

Slav VII. Podkammien.

Rust.

Dom: waffen wissen

Dom

8. Foy

Dom.

Grenzen von Larnokouci